

14. Павко А., Задорожній О. Інтелектуальний фермент юридичної науки / А. Павко, О. Задорожній // Віче. – 2012. – № 9.
15. Нерсесянц В.С. Процессы универсализации права и государства в глобализирующемся мире / В.С. Нерсесянц // Государство и право. – 2005. – № 5. – С. 38–47.
16. Лукашук И.И. Глобализация и право / И.И. Лукашук // Государство и право. – 2005. – № 12. – С. 113.
17. Новак А., Рыць К. Глобализация и транснациональная интеграция / А. Новак, К. Річ // Философия хозяйства. Альманах Центра общественных наук и экономического факультета МГУ. – 2006. – № 3 (45). – С. 146–152.

ПУХАЛЕНКО В. П.,

аспірант

*(Український державний університет
фінансів та міжнародної торгівлі)*

УДК [(371.2:347.962)+346/347](061.1ЄС)

ЄВРОПЕЙСЬКЕ СУДОВЕ НАВЧАННЯ: НОВИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШВИДКОГО Й ЕФЕКТИВНОГО РОЗГЛЯДУ ТРАНСКОРДОННИХ ЦИВІЛЬНИХ І ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ У МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті розглянуто сутність і специфіку створеного в Євросоюзі механізму судового навчання у сфері цивільного правосуддя, зокрема розглянуто діяльність Європейської мережі навчання судових працівників. У результаті дослідження виявлено необхідність підвищення підготовки суддів-практиків, що у своїй роботі займаються транскордонними цивільними й господарськими справами, наведено шляхи покращення механізмів, розроблених у цій сфері.

Ключові слова: *Європейський Союз, Європейська мережа навчання судових працівників, судова співпраця, транскордонні цивільні та господарські справи.*

В статье рассмотрена сущность и специфика созданного в Евросоюзе механизма судебного обучения в сфере гражданского правосудия, в частности рассмотрена работа Европейской сети обучения судебных работников. В результате исследования выявлена необходимость повышения подготовки практикующих судей, которые в своей работе занимаются трансграничными гражданскими и хозяйственными делами, приведены пути улучшения механизмов, разработанных в этой сфере.

Ключевые слова: *Европейский Союз, Европейская сеть обучения судебных работников, судебное сотрудничество, трансграничные гражданские и хозяйственные дела.*

The article discusses the nature and specificity of the European Union mechanism of judicial training in the area of civil justice, in particular, the activity of the European Judicial Training Network. The study identified the need to improve the training of practicing judges, who deal with cross-border civil and commercial matters and presents ways to improve the mechanisms developed in this area.

Key words: *the European Union, the European Judicial Training Network, judicial cooperation, cross-border civil and commercial matters.*

Вступ. У зв'язку з підвищенням мобільності як фізичних, так і юридичних осіб на території, попит на доступ до правосуддя збільшується і кількість транскордонних судових справ постійно зростає, традиційні системи не в змозі забезпечити адекватну відповідь на нові потреби. Тому з метою забезпечення стійкого функціонування судових процедур у транскордонних справах у ЄС розроблено практичні механізми покращення співробітництва між національними судами держав-членів, одним з яких є європейське судове навчання. Проте необхідно зазначити, що в українській доктрині цей напрям діяльності ЄС не отримує належної уваги. У зарубіжній науковій літературі ця тема також не достатньо висвітлена. Варто відмітити роботи Єви Сторскрабб (Eva Storskrubb), яка при комплексному дослідженні простору цивільного правосуддя в ЄС частково приділила увагу й питанням судового навчання, та Олександри Моліторісової (Alexandra Molitorisova), котра досліджувала загалом співробітництво між національними судовими органами в ЄС. Отже, незадовільний стан розробки проблеми навчання суддів зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цій сфері.

Постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті сутності та специфіки такого організаційного механізму, направлено на прискорення судової співпраці між державами-членами, як «європейське судове навчання», і наданні пропозицій щодо підвищення його ефективності.

Результати дослідження. Останніми роками в Європейському парламенті та Раді не раз підкреслювалась важливість підготовки суддів для ефективного застосування законодавства ЄС. Адже саме судді є безпосередніми реалізаторами прийнятих законодавчих інструментів, а тому їх навчання сприятиме практичному пришвидшенню впровадження нових розроблених у цій сфері інструментів співпраці.

Так, зокрема, у 2008 році в Доповіді про роль національного судді в Європейській судовій системі [1], у Резолюції 2009 році про реалізацію Стокгольмської програми [2] та у Стокгольмській програмі 2010 року були поставлені амбітні цілі щодо навчання суддів, для реалізації яких 13 вересня 2011 року Комісія опублікувала Комунікацію про підготовку суддів, відповідно до Стокгольмського плану дій «Зміцнення довіри в правосудді у масштабах всього ЄС: новий вимір у європейському судовому навчанні» [3].

Розуміючи реальність повсякденної завантаженості суддів, з метою надання їм можливості брати участь в судовому навчанні на теренах ЄС, робота в цьому напрямі розпочалася вже достатньо давно. Ще з 1997 року були запроваджені різноманітні окремі проекти, спрямовані на підвищення рівня знань у межах судової системи ЄС. Наприклад, відповідна робота велася у межах проекту Роберта Шумана і проектів «Гроцій-кримінальний» і «Гроцій-цивільний». Крім того, відігравали важливу роль у поширенні знань і навчанні судових працівників такі установи, як Європейський інститут державного управління (EIPA), Європейський центр для суддів та адвокатів, а також Європейська Юридична Академія (ERA). Проте, оскільки характер цих ініціатив мав фрагментарний характер і передбачав проведення семінарів і конференцій з обмеженою аудиторією, вони не були охарактеризовані як судові навчання в строгому сенсі цього слова, тобто практичне й цілісне навчання, що надається корпусу суддів.

Загальноєвропейські ініціативи з'явилися у 2000 році, коли ряд агентств, відповідальних за підготовку судових працівників, створили неформальну мережу через прийняття так званого Статуту «Бордо». Мережа «Бордо» почала діяти з 1 січня 2001 року, вона складалася з різних національних інститутів, що спеціалізуються у сфері підготовки професійних суддів і адвокатів у своїх країнах [4]. Проте оскільки ця мережа не була юридичною особою та не могла отримувати фінансування від ЄС, Франція, зазначивши, що «тренінг для співробітників судових органів у державах-членах є неодмінною умовою для успіху європейської сфери правосуддя», виступила з ініціативою створення Європейської мережі навчання судових працівників [5].

Уряд Франції запропонував як правову основу для цієї пропозиції статті 31 і п. 2 ст. 34 Амстердамського договору про ЄС, що передбачали мережу навчання тільки у сфері крими-

нального права. Тим не менше, Європейський парламент у своєму звіті [6] запропонував поправку до розширення сфери шляхом охоплення мережі співробітництвом судових органів як щодо кримінального, так і цивільного права, замінивши правову основу на статті 65 та 67 Договору про заснування Європейського Співтовариства.

Паралельно до розгляду цієї ініціативи, у грудні 2001 Європейська рада в Лакені [7] наголосила на необхідності стимулювання навчання суддів, зазначивши, що це «сприятиме розвитку довіри між тими, хто бере участь у судовому співробітництві».

Незважаючи на бажання розширення роботи щодо судового навчання, французька ініціатива так і не була прийнята. Адже створення передбаченої в ній мережі актом Ради було дуже трудомістким процесом, що спричинив би ряд організаційних питань. Тому було визначено недоцільність продовження обговорення цієї ініціативи, тим паче, що для створення ефективної мережі навчання були й інші можливості, а саме: використання з цією метою вже наявної «Мережі Бордо», з якою на той час посилити співпрацю було б більш ефективним. Тому Рада вирішила рухатись саме таким напрямом [8].

У результаті з 2003 року Європейська мережа навчання судових працівників (ЄМНСП) діє як міжнародна неприбуткова асоціація, заснована відповідно до законодавства Бельгії, отримуючи операційні гранти від ЄС для здійснення своїх проєктів. А у 2007 році Європейська комісія надала цій асоціації де-факто монополіне становище для реалізації програм обміну для судової влади. На сьогодні вона включає 34 члени з 28 держав-членів Європейського Союзу та 11 спостерігачів [9, с. 3], серед яких інститути Європейського Союзу (а саме Європейська комісія) та Рада Європи.

Отже, ЄМНСП наразі є головною платформою навчання та обміну судових працівників в Євросоюзі. Заснована національними закладами ЄС з підготовки судових працівників вона координує співпрацю між національними судовими навчальними закладами; публікує онлайн-каталог короткострокових курсів з різних галузей права, підготовлених у країнах ЄС; розробляє підготовку інструкторів і рекомендацій для загальних навчальних програм; організовує обмін між судьями і прокурорами.

Навчання у мережі складається з семінарів двох видів (основні, що дають загальні уявлення про тему семінару (3-5 днів)) та спеціалізовані семінари, на яких відповідна тема розглядається в деталях (2-3 дні); практикуму (заняття, що протягом 1-2 днів зосереджуються на практичних питаннях); ознайомчих поїздок, які надають можливість учасникам отримати реалістичне уявлення про діяльність європейських інститутів та установ, а також діяльність їх національних колег, таких як суди, центральні органи влади тощо; курсів дистанційного навчання, що проводяться у межах так званого «електронного навчання». Вони можуть тривати від 3 до 6 місяців та можуть складатися як з базових курсів, так і з курсів поглибленого навчання [10, с. 9].

Напрями навчання охоплюють цивільне, кримінальне, господарське право й мовну підготовку. У межах навчання щодо тематики цивільного правосуддя розроблені відповідні курси з Європейського виконавчого провадження для неоскаржуваних позовів, Європейського платіжного ордеру, Регламенту 44/2001 та інших інструментів судового співробітництва в цивільних та господарських справах, що діють у Євросоюзі.

З 2005 року щорічне число бенефіціарів програми обміну, що була розпочата за ініціативи Європейського парламенту [11], збільшилося в сім разів. За період 2005–2013 рр. близько 5600 суддів, прокурорів (у тому числі майбутніх суддів і прокурорів), судових тренерів і членів вищих рад юстиції взяли в ній участь [12]. У 2014 році такі програми були здійснені в партнерстві з 34 інституціями з 24 різних країн [9, с. 4]. А загалом тільки за 2013 рік 2756 учасників узяли участь у різних навчальних заходах цієї мережі [13, с. 3], що на 356 учасників більше навіть порівняно з попереднім роком [14, с. 7].

Проте, незважаючи на важливість ЄМНСП у практичній реалізації досягнення цілей ЄС щодо судового навчання, Рада відзначила [15], що все ж у побудові європейської правової культури головну роль мають відігравати саме національні органи судової підготовки. З цієї

метою держави-члени повинні здійснити ряд конкретних заходів, таких як: враховуючи принципи, закладені ЄМНСП, запровадити навчання з права ЄС у початкових національних програмах навчання, що діють у державах-членах; розвивати, стимулювати та розширювати прямі обміни між суддями, прокурорами і співробітниками судових органів різних держав-членів; заохочувати електронне навчання і використання сучасних технологій; сприяти підвищенню знань серед суддів і співробітників судових органів офіційних мов Європейського Союзу тощо.

У науковій літературі відзначають, що таке акцентування уваги на ролі національних органів судового навчання ймовірно спричинено «відмінностями в національних системах, чутливістю до гармонізації основних правових культури, а також бюджетними обмеженнями» [16, с. 6]. Крім цього, необхідно додати, що таке децентралізоване регулювання дає змогу формувати європейську культуру в судових працівників ще до початку їх практичної діяльності, що важливо особливо зважаючи на непоширеність використання в повсякденній практиці актів Євросоюзу у сфері транскордонних цивільних та господарських справ.

Результати статистики [17] свідчать, що більшість суддів не стикаються з застосуванням регламентів ЄС (у всіх сферах) у повсякденному житті, а багато з них у кращому разі застосовують норми ЄС двічі або тричі на рік.

Незважаючи на те, що судді визнають значимість права ЄС, багатьом із них, як і раніше, не вистачає спеціальних знань, як і коли його застосовувати. 32% суддів, які брали участь в опитуванні, проведеному Академією європейського права, сказали, що знають лише в незначній мірі (чи навіть взагалі не знають), коли безпосередньо застосовувати закони ЄС, і лише 20% зазначили, що вони дуже добре знають, коли це необхідно робити. При чому, не існує жодних істотних відмінностей між старими (до 2004 р.) й новими державами-членами в цій сфері. Рівень знань підвищується залежно від судової ієрархії, але навіть серед суддів у більш високих або верховних інстанціях тільки 31% сказали, що в них дуже хороші знання про те, коли безпосередньо застосовувати закони ЄС, 16% відповіли, що знають тільки в незначній мірі, коли це зробити, а 1% – взагалі цього не знають.

Така невтішна статистика відбувається на фоні того, що три чверті суддів і прокурорів оцінили, що кількість справ, пов'язаних із законодавством ЄС за останні роки збільшилася. Майже половина суддів і прокурорів займаються питаннями законодавства ЄС принаймні один раз у три місяці. Як наслідок, 73% суддів і прокурорів розглядають знання законодавства ЄС та його реалізацію, як те, що належить до їх функцій.

Незважаючи на те, що 76% суддів заявили, що кількість справ, пов'язаних з правом Союзу, збільшується з роками (кількість транскордонних цивільних і господарських справ збільшилася за останні роки на 52-55%) [17, с. 116], 51% заявив, що вони ніколи не брали участі в судовій підготовці з законодавства Союзу або законодавства іншої держави-члена [3]. Причиною того, що судді не навчалися з права Союзу в 31% була відсутність доступної підготовки з цих питань [17, с. 120].

Отже, незважаючи на активну роботу ЄС у напрямі розширення навчання з прийнятих заходів у сфері транскордонних цивільних і господарських процесів, на даному етапі, рівень знань суддів та судових працівників залишиться недостатнім для гарантування безпечного правового середовища для громадян і підприємств, що діють на теренах Союзу.

Враховуючи, що право ЄС являє собою не просто сукупність актів, а й культурний і соціологічно об'єднуючий вимір, не потрібно забувати і про природну схильність до інтерпретації формулювань конкретного закону ЄС, посиляючись на національні правові концепції, що призводить до неправильного застосування норм ЄС. Таким чином, оскільки наразі національні системи судового навчання, будучи тісно пов'язаними з організацією судової системи в конкретній державі-члені, відрізняються, загальноєвропейські програми навчання є необхідними для подолання психологічних кордонів, що з'являються у багатьох практиків, коли мова заходить про застосування іноземного права.

Особливо це питання стає актуальним зважаючи на посилення мобільності всередині ЄС, адже з кожним роком зростає вірогідність того, що кожен з суддів може мати справу з

законодавством Євросоюзу та необхідністю співробітництва з судовим органом іншої держави-члена Євросоюзу.

Зв'язок розробки взаємного європейського стандарту навчання з формуванням довіри не раз відмічався в актах інститутів Євросоюзу [15; 18]. Також важливість судового навчання для формування довіри між суддями відмічається й у науковій літературі [16, с. 5–6]. Більше того, деякі науковці його взагалі називають основною гарантією належного функціонування судів, адже «судді стали центральним елементом у нашому суспільстві» [19, с. 252].

Саме тому необхідно погодитись з Олександрою Моліторісовою (Alexandra Molitorisova) відносно того, що співпраця між судами потребує додаткових засобів консолідації інструментами «жорсткого права» ЄС. Адже засоби, що наразі існують (судове навчання з права ЄС, мовні навички, інформаційні технології тощо) є формально не обов'язковими, тому вони здатні лише «підштовхнути» співпрацю судів до стабільних результатів [20, с. 19]. Найпростіший спосіб для досягнення цієї мети, вважає вчена, є такий: ґрунтуючись на вже розроблених національних навчальних структурах, слід забезпечити стандартизоване навчання, частиною якого буде й навчання у сфері комунікаційних технологій [20, с. 21].

Крім цього, ввівши до роботи національних навчальних структур курси з простору цивільного правосуддя ЄС, доцільним було б надати можливість їх прослухати вже практикуючим суддям. Проте для підвищення рівня знань уже практикуючих суддів, що у своїй роботі займаються транскордонними цивільними та господарськими справами, на нашу думку, найбільш ефективним було б їх обов'язкове навчання за дистанційними програмами у сфері цивільного правосуддя, розробленими Європейською мережею навчання судових працівників.

Отже, ознайомившись з основними інструментами в цій сфері, можна визначити, що судова підготовка (у межах цієї наукової статті) означає широке розмаїття методів і засобів професійної підготовки судових працівників, що мають справу, серед іншого, з питаннями юрисдикції, визнання та приведенням у виконання судових рішень у цивільних і господарських справах та іншими засобами, розробленими в Євросоюзі у межах простору цивільного правосуддя.

У майбутньому сподіваємось, що тренінги проводитимуться й серед студентів та аспірантів, які зацікавлені у вивченні інструментів судової співпраці, що діють у Європейському Союзі. Практичною допомогою буде розповсюдження керівництв, розроблених Європейською мережею судового навчання, серед навчальних закладів та надання можливості студентам і науковцям брати участь у курсах електронного навчання. Тим паче у Мережі судового навчання вже наявні розроблені керівництва для судових тренерів, які визначають основні акценти, на які треба звертати увагу при навчанні судових працівників, і їх розповсюдження може бути корисними для викладачів навчальних закладів.

Крім того, видається практично нескладним, проте ефективним використання такого засобу сучасних технологій, як електронна розсилка керівництв, навчальних матеріалів і змін до нормативних актів співробітникам судових органів, які, зважаючи на завантаженість, не завжди мають можливість приділяти час самостійному пошуку інформації та, можливо, просто не знають про існування розроблених проектів з судового навчання.

Такі заходи мають особливе значення, оскільки кордони між країнами Євросоюзу не повинні бути перешкодою розгляду транскордонних цивільних і господарських спорів. І саме від роботи судових працівників залежить не тільки поліпшення та спрощення судового співробітництва, а й його швидкість. Тобто, чим більшу кваліфікацію і знання про застосування наявних у ЄС механізмів мають працівники судових органів держав-членів, тим швидше будуть здійснюватись, зокрема, процедури транскордонного збору доказів та транскордонної передачі судових і позасудових документів, що вплине загалом на якість судового співробітництва у межах ЄС. Саме тому заходи у сфері судового співробітництва в цивільних та господарських справах мають включати розвиток як законодавчих, так і практичних інструментів співпраці.

Висновки. Аналізуючи статистичні дані, наведені в цій науковій статті, відносно рівня знань суддів щодо того, коли безпосередньо необхідно застосовувати закони ЄС та кількості транскордонних цивільних і господарських справ, стає очевидним необхідність введення стандартизованого обов'язкового навчання суддів та судових працівників інструментів Євросоюзу, що застосовуються у сфері цивільного процесу. Найбільш доцільним для підготовки майбутніх судових працівників буде використати вже розроблені національні навчальні структури, які займаються навчанням суддів, ввівши до їх роботи курси з простору цивільного правосуддя ЄС. Для підвищення рівня знань уже практикуючих суддів, що у своїй роботі займаються транскордонними цивільними та господарськими справами, на нашу думку, необхідно зобов'язати їх пройти навчання за дистанційними програмами у сфері цивільного правосуддя, розробленими Європейською мережею навчання судових працівників.

Список використаних джерел:

1. European Parliament resolution of 9 July 2008 on the role of the national judge in the European judicial system (2007/2027(INI)).
2. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council An area of freedom, security and justice serving the citizen. – Brussels, COM (2009) 262/4.
3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Building trust in EU-wide justice: a new dimension to European judicial training. – Brussels, 13.9.2011 COM(2011) 551 final.
4. Working Document on the Initiative of the French Republic with a view to the adoption of a Council Decision setting up a European Judicial Training Network Committee on Citizens' Freedoms and Rights, Justice and Home Affairs, 1 February 2002.
5. Initiative of the French Republic with a view to adopting a Council Decision setting up a European judicial training network (2001/C 18/03) // Official Journal of the European Communities C 18/9, 19.1.2001.
6. Report on the initiative by the French Republic with a view to the adoption of a Council Decision setting up a European Judicial Training Network (13348/2000-C5-0757/2000-2000/0829(CNS)) FINAL A5-0276/2002. – Committee on Citizens Freedoms and Rights, Justice and Home Affairs, 3 September 2002.
7. Presidency Conclusions, European Council Meeting in Laeken, 14-15 December 2001.
8. 2514th Council meeting – Justice and Home Affairs C/03/150. – Luxembourg, 5–6 June 2003 9845/03 (Presse 150).
9. Practical Guide to the Exchange Programme for Judicial Authorities. –European Judicial Training Network / Exchange Programme Department. – Luxembourg, January 2014. – 22 p.
10. European Civil Training Guidelines, Working group «Programmes»/ Subgroup Civil , European Judicial Training Network. – 55 p.
11. European Parliament resolution on the guidelines for the 2004 budgetary procedure (2003/2001(BUD)) / 2004 budget guidelines: Section III P5_TA(2003)0079.
12. The Exchange Programme for Judicial Authorities. – Access mode: <http://www.ejtn.net/Exchange-Programme/>.
13. Annual Report of Activities // Ecoprint. – EJTN, 2013. – 72 p.
14. Annual Report of Activities // Ecoprint. – EJTN, 2012. – 68 p.
15. Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council on the training of judges, prosecutors and judicial staff in the European Union (2008/C 299/01) // Official Journal of the European Union C 299/1, 22.11.2008.
16. Eva Storskrubb What Changes will European Harmonisation Bring? / Storskrubb E. // J. Walker & O. Chase (eds), “Common Law, Civil Law and the Future of Categories”. – Lexis Nexis, 2010.
17. Judicial Training in the European Union Member States: Study // Directorate general for internal policies, policy Department C – Citizens' Rights and Constitutional Affairs, legal affairs/

John Coughlan, Jaroslav Opravil, Wolfgang Heusel// ERA, Academy of European Law, European Parliament. – Brussels, 2011. – 148 p.

18. Regulation (EU) No 1382/2013 of the European Parliament and the Council of 17 December 2013 establishing a Justice Programme for the period 2014 to 2020 (Text with EEA relevance)// Official Journal of the European Union L 354/73, 28.12.2013.

19. Storskrubb E. Civil Procedure and EU Law: A Policy Area Uncovered / E. Storskrubb. – UK: Oxford University Press, 2008. – 521 p.

20. Alexandra Molitorisova Horizontal Cooperation between National Courts in the EU: An Empirical Study/ Molitorisova A.// Uppsala Faculty of Law Working Paper 2013:3. – 34 p.

РОМАНЮК П. В.,

аспірант кафедри конституційного
права України

(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 342.534.1

ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ МАНДАТ У СУЧАСНОМУ РОЗУМІННІ

Стаття присвячена окремим питанням конституційної теорії та практики, що стосуються інституту представницького мандату в сучасних умовах. Висвітлено сутність інституту представницького мандату в Україні та окремих зарубіжних країнах шляхом аналізу конституційно-правової думки й узагальненого практичного досвіду діяльності органів державної влади. У роботі досліджуються основні підходи до сучасного розуміння представницького мандата, проводиться загальнотеоретичний аналіз головних його елементів.

Ключові слова: мандат, представницький мандат, депутатський мандат, народне представництво, представницька демократія.

Статья посвящена отдельным вопросам конституционной теории и практики, касающихся института представительского мандата в современных условиях. Исследована сущность института представительского мандата в Украине и отдельных зарубежных странах путем анализа конституционно-правовой мысли и обобщенного практического опыта деятельности органов государственной власти. В работе исследуются основные подходы к современному пониманию представительского мандата, проводится общетеоретический анализ главных его элементов.

Ключевые слова: мандат, представительский мандат, депутатский мандат, народное представительство, представительская демократия.

The article is devoted to the particular questions of the constitutional theory and practice, related to the representative mandate concept in contemporary conditions. The aim of the article is to describe the idea of the representative mandate concept in Ukraine and in particular foreign states by analyzing of the constitutional and legal concepts and the generalization of the practical experience of the state bodies activity. The main ideas of modern understanding of representative mandate are explored in the article, the general theoretical analyze of its main elements is conducted.

Key words: mandate, representative mandate, parliamentary mandate, popular representation, representative democracy.

